

КОНЦЕРТНЕ ЖИТТЯ, РЕЦЕНЗІЇ

УДК 78.52

DOI 10.32782/2224-0926-2023-3-4-46-47-13

*Зінків Ірина Ярославівна
доктор мистецтвознавства, професор,
інструментознавець, музичний археолог,
професор кафедри теорії музики,
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
<https://orcid.org/0000-0002-0406-3370>*

ВІДРОДЖЕННЯ ГОРЯНСЬКОЇ ВІЄЛЛИ

19 жовтня 2023 року в м. Ужгороді в приміщенні Горянської ротонди (XII–XVст.) відбулась презентація Горянської вієлли, реконструйованої відомим українським майстром музичних інструментів Степаном Тихоненком. Творчий проєкт зміг бути реалізований за фінансової підтримки та сприяння Фонду української культури, а також численних шанувальників давньоукраїнської музично-інструментальної культури.

Майстер Степан Тихоненко з реконструйованою вієллою

Реконструкція давніх струнних інструментів є важливою частиною культурної спадщини будь-якого народу. Українська нація володіє багатющою скарбницею віднайдених та теоретично реконструйованих давніх музичних інструментів (також за їх фрагментами), іконографічних зображень, що збереглися з доби палеоліту, бронзи, епохи Великого переселення народів і до Нового часу – доби бароко, класицизму. Однак практичним втіленням теоретичних реконструкцій музичних інструментів доби Ренесансу, зокрема струнних, в Україні дотепер ніхто серйозно не займався. Тому реконструкція Горянської вієлли, здійсненої широко знаним в Україні та Європі ужгородським майстром музичних інструментів Степаном Тихоненком, є видатною культурною подією в музичному житті України, яка повинна отримати ширший резонанс у світі, передусім в українських і зарубіжних ЗМІ.

Фрески Горянської ротонди (XII–XV ст.)

Щоб зрозуміти та досягнути масштаб цієї події, треба хоча б коротко торкнутися тих проблем, які існують на сьогодні в галузі виготовлення музичних інструментів загалом.

Ми, українці, при багатій музичній культурі нашого народу за роки незалежності дотепер не спромоглися заснувати бодай один музей музичної культури в Україні. Більше того, ми втратили дві потужні фабрики з виготовлення музичних інструментів (Чернігівську фабрику музичних інструментів і Львівську фабрику «Трембіта»).

Функціонуючий на сьогодні Державний музей театру, музики і кіно музичним інструментам, переважно українським автентичним, відвів лише одну (!) кімнату своєї експозиційної площі. У Львівському музеї етнографії НАНУ зараз функціонує інтерактивна експозиція незначної кількості клавішних і струнних інструментів XVIII–XIX ст. У фондах Львівського історичного музею (що існує ще з часів Промислової виставки 1875 року Австро-Угорської імперії) зберігається колекція струнних, духових та ударних музичних інструментів. Незначні колекції українських народних інструментів містяться в українських обласних музеях «просто неба» (сканденах). Тож давно назріла пора змінювати цю ситуацію, реконструювати багате минуле нашої музично-інструментальної культури, зокрема струнні інструменти скіфської, сарматської доби (арфи, ліри), епохи язичницького середньовіччя (Звенигородські гусли), Відродження та бароко. І Горянська вієлла Степана Тихоненка – добрий тому початок. Сподіваємося, що автора зацікавить ідея реконструкції давньоукраїнських «археологічних» інструментів, зокрема гусел зі Звенигорода (XII ст.). На відміну від «розкручених» і добре відомих широкому загалу однотипних гусел із Новгороду та Гданська (РФ, Польща), репліки яких звучать і знаходяться в експозиціях музеїв музичних інструментів, Звенигородські гусли, знайдені неподалік Львова, дотепер залишаються *terra incognita*. Проведення їх реконструкції сприяло б практичному вивченню давньослов'янського періоду нашої музичної культури, а також впровадженню в музичну практику українських виконавців на старовинних струнних інструментах. Тим паче, що вони є одними з найдавніших у слов'янському світі.

Реконструкція Горянської вієлли, здійснена п. Тихоненком за мотивами фрескового зображення – це загалом унікальний досвід українського інструментобудівництва. Вона вимагає від майстра не лише глибокого знання музичної культури доби Ренесансу, обізнаності з давніми технологіями виготовлення струнно-смичкового інструментарію, його функціями в музичній практиці епохи, але й урахування мультиінструментальної «спеціалізації» ренесансних музикантів. Порівняльний аналіз та висновки на його основі привели С. Тихоненка до наступних етапів втілення проекту.

Для виготовлення робочих креслень вієлли та смичка панові Тихоненку знадобилося глибоко ознайомитися з музично-теоретичною спадщиною доби Середньовіччя – Ренесансу, зокрема трактатом Ієроніма Моравського (1280), витратити чимало зусиль на пошуки та придбання

потрібних порід відповідно висушеної деревини для корпусу, смичка, кілків та інших конструктивних деталей вієлли. Як відомо, корпус інструмента, за давньою середньовічною традицією, витесувався разом із грифом (як у музиканта-скрипаля на фресці Софії Київської XI ст.).

Процес виготовлення «фрескової» репліки ренесансної вієлли поетапно був зафіксований на відео для вдячних нащадків і тих майбутніх поколінь музичних майстрів, які виявлять бажання та хист продовжувати втілення творчих ідей Степана Тихоненка з реконструкції артефактів давньої музично-інструментальної культури України. Зокрема, у країнах Євросоюзу виготовленням музичних інструментів (Instrumentenaufbau) займаються цілі покоління виробників, а також науково-дослідні інститути, що функціонують при музеях музичних інструментів (наприклад, Інститут вивчення музичної культури Пруссії при Берлінському державному музеї музичних інструментів – дітище Курта Закса). Музеї музичних інструментів, у яких експонуються реконструйовані інструменти, існують у кожному обласному (за мірками України) і навіть районному центрах Центральної та Західної Європи. Для розгортання такої діяльності в Україні необхідно виховати плеяду потужних фахівців, ширше розгорнути вивчення історичного інструментознавства в музичних закладах різних ланок музичної освіти України, як це відбувається, приміром, у Німеччині та інших країнах Європи, коли при кожному Музеї музичних інструментів діють не тільки наукові інституції, але й навчальні центри з виховання підростаючого покоління.

Отже, започаткований п. Тихоненком проєкт, сподіваюсь, отримає гідне продовження. Перспективи розгортання реконструкційної діяльності з відновлення в нашій країні давнього музичного інструментарію практично безмежні, треба тільки докласти чимало зусиль до справи відродження архаїчних та давніх пластів музичного інструментарію, яким наша культура може пишатися перед світом. У наш час уже реконструйовано музичним археологом Ольгою Олійник трипільські барабани, флейти доби бронзи, знайдені на теренах України. Микола Будник реконструював вертикально триманий псалтир доби бароко, відомий за іконографічними зображеннями з ренесансних джерел. Чекають на свою практичну реконструкцію скіфська ліра та сарматська арфа, знайдені на території нашої країни.

Як видається, визначний український майстер не зупиниться на реконструкції «закарпатського» музичного артефакту й погодиться на подальшу співпрацю з музичними археологами Львова.

Дуже хотілося б почути голос дивної вієлли крізь товщу століть і призму сьогодення на презентаціях звучання інструмента у Львові та Києві.

